

NICOLAE IORGA : CHIPURI BOTOȘĂNENE

IONEL BEJENARU

Pentru marele nostru istoric Nicolae Iorga Botoșanii au fost „cel dintîi mediu“, cum avea el însuși să-și definească orașul natal și al copilăriei. Filele memorialistice pe care i le consacră abundă în detalii, întregind o adevărată frescă istorică a locurilor. Ele încep reconstituirea de la vîrsta cînd „cît de pe încetul ajungea un copil de atunci să cunoască lumea din jurul său“, lume a locurilor de aici, a oamenilor de aici. Desprindem, între aceștia din urmă, pe „măruntul, vioiul Toderiță Boian (n.n. fost primar al Botoșanilor, preocupat de modernizarea orașului, scriitor și colecționar de artă), cu ochii vii de șoarec și musca supt bărbie, care, cu banii strînși de la fiecare proprietar a prefăcut Botoșanii băltoacelor, în care se înfundau trăsurile, în orașul bine pavat, cu trotuarele de asfalt care nu stătea în urmă decît doar Iașului“¹, pe „șeful liberal pașoptist Gh. Hasnaș, copie botoșăneană a lui C. A. Rosetti, cu păr lung, alb, de vechi revoluționar, cu barbișonul plin și cu ochii mari, roșii, înlăcrămați, supt care vîrsta făcuse pungi mari“², pe directorul Bălășescu de la Școala „Marchian“, de care se leagă primii ani de școală al savantului, „un om frumos, încă tînăr, cu o barbă mică, cu fața plină, bună cu vorba oare încerca uneori să fie aspră“³, pe tatăl poezilor Artur și Raul Stavri „om bun de toate glumele și bucuros de toate năzbîtiile“⁴, pe bogatul Hermeziu, „rudă cu episcopul din vremea Unirii, un om micuț, blond, cu aparență bolnăvicioasă și tristă“⁵, pe colonelul Pisoschi, fostul adjutant al lui vodă-Cuza, „răsărînd arare cu marțialul lui barbișon alb pe terasă“⁶, pe „buna doamnă Văsescu, statornica noastră ocrotitoare, văduva unui ministru al aceluiași Cuza și mama colonelului Gheorghe Văsescu, atașat militar la Paris și apoi, mult timp, deputat liberal în Dorohoi unde-și avea moșia Cotușca“⁷. Sînt doar cîteva din figurile vechii societăți botoșănene, „mult mai aleasă decît cele de astăzi“⁸, cum avea să o definească

1 Iorga, N., „O viață de om așa cum a fost“, Ed. Minerva, București, 1976, p. 28.

2 Ibidem, p. 18

3 Ibidem, p. 31

4 Ibidem, p. 33

5 Ibidem

6 Ibidem

7 Ibidem

8 Ibidem, p. 34

istoricul mai tirziu. Și totuși cit de departe îi era această societate! „Căci n-am avut acolo un prieten, — scria Iorga — un om care să se lipească de mine, un tovarăș care să mă ia la jocuri despre care pînă la această vîrstă nici n-aveam vreo idee. Un imens pustiu se făcuse deodată în jurul meu. Și singur mă duceam, și mă regăseam singur, la întoarcerea acasă, pe cînd ceata de mici barbari se ducea, dincolo de unghiul din dreapta al străzii din față, să bată cu pietre, în tencuiala nesfirșit găurită a casei Holban...“⁹.

La Liceul „A. T. Laurian“, în clasa a V-a, „cea dintii cunoaștere a profesorilor a fost confuză“, cîtorva dintre ei dedicîndu-le Iorga, mai tirziu, admirabile portrete. În șirul lor îi găsim pe cei doi „purători de bărbi care erau G. Costin Velea și Ionescu“¹⁰, pe profesorul de științe naturale Savinescu, „fire de autoritate, al cărui glas, întovărășit și de unele manifestări mai drastice, în care piciorul nervos avea un rol, umplea de zgomot culoarele înguste ale închisorii noastre“¹¹, pe cuconul Costache Severin, „un gospodar gras și gros, puțin bărbos, cu bunii ochi albaștri, aplecați spre somn cînd elevul știa bine lecția învățată pe de rost“, obrăznicile capitulînd „înaintea acestei bunăvoinți somnoroase, incapabilă de a porunci și de pedepsi“¹², pe profesorul de latină Tokarski, „om de mare cultură“, „interesantă figură de revoluționar, de refugiat polon“, căruia „nu i se făceau obrăznicii mari“¹³, pe profesorul de franceză Mettey, „domnu' Meteiu“, emigrat din vremea lui Cuza Vodă, pe profesorul de română G. Gr. Băleanu, care „nu era numai dascălul care avea interes pentru elevii săi, care făcea tot ce era cu putință ca să-i învețe, nu numai a scrie cu o ortografie oarecum proprie, pe care a expus-o în *Convorbiri literare* — singurul dintre învățătorii noștri al cărui nume a apărut în vreo revistă —, călăuzul care mi-a vădit existența unei literaturi românești, alta decît a cărților de școală“¹⁴ și, mai notează Iorga: „Acasă, trăgeam la mașina de înmulțit, din însărcinarea lui Băleanu, *Panegiricul lui Ștefan cel Mare*, pe care, primă încercare de comerț, îl vindeam colegilor“¹⁵. Șirul dascălilor de la „Laurian“ evocați de Nicolae Iorga continuă cu profesorul de fizică și chimie Lupașcu, care „avea apărute pentru materia sa, dar se ferea să le atingă“, declarînd că „sînt periculoase“ și căruia experiențele nu-i reușeau niciodată“¹⁶, cu profesorul de geografie Velea, „un om frumos și mîndru, de o dîrză autoritate, de o eleganță voită și exagerată, purtîndu-și sus bărbia, dînd sonorități artificiale ale glasului“, „un asiduu cetitor, nici un manual nu se potrivea cu intențiile sale“¹⁷, cu profesorul de matematică Ionescu, „foarte îngrijit și el, dar fără pretenție aparentă, cu părul lung, mătăsos, cu barba

9 Ibidem, p. 34-35

10 Ibidem, p. 57

11 Ibidem

12 Ibidem, pp. 57-58

13 Ibidem, p. 58

14-15 Ibidem, pp. 60-61

16 Ibidem, p. 65

17 Ibidem, p. 67

pătrată de cea mai îngrijită potrivire și asiduă pieptănare, slab de boala care-l rodea și-i măcina sufletul, reoe pînă la intimidare, cu privirea inexpresivă și obosită¹⁸. „Cu Ionescu — notează N. Iorga —, respectul era absolut : ajungea o singură privire severă ca să-l amintească și să-l impue... Față de mine care am început cu dînsul a nu înțelege matematica (...) răceala lui era și mai glacială¹⁹. Evoca profesorul Ionescu fi dă prilejul lui Iorga să-și amintească colegul de clasă, Sanielevici (n.n. viitorul mare matematician Simion Sanielevici) care era „mingîierea profesorului și se putea prevedea viitorul științific care-l aștepta²⁰, redîndu-l cu „figură prelungă, palidă fină, cu părul creț și ochii de nobilă privire²¹ și cu care-și disputa lupta — „prin matematica lui, neinteligentă mie²² pentru locul întîi în clasă. Pe profesorul de calligrafie și desen Mărgineanu, cu o plasticitate ascunsă în cuvinte puține, dar expresive, Iorga ni-l înfățișează ca „om de pace, cu toată dîrza-i mustață roșie aplecat a război²³. Victor Fleury, profesorul de muzică, „de loc francez, de o vagă origine polonă“, „omul frumos ca un coafor, pudrat, cu mustața mică sucită, cu ochii visători, de femeie romantică²⁴ era, în ore sau în afara lor, un animator al interesului elevilor pentru teatru. De altfel „oara lui era un prilej de conversație la care luau parte mai ales cei mari, mai purtați prin lume și mai „stricați“, cu Criste Manea în frunte, dintre elevi²⁵.

Cît despre colegii de clasă, din anii de școală, consemnările lui Iorga sînt ori răzlete, ori nu există. Motivul ? : Între colegi, erau aceia care nu existau pentru inimă. Întîmplarea te pune pe aceeași bancă și atît. Niciodată nu ne-am povestit nimic, n-am avut ceva să ne spunem. Nici pentru un act de revoltă, pînă mult mai tîrziu nu era cu putință să ne înțelegem. Ne simțeam fiecare din altă lume²⁶.

În șirul evocărilor dascălilor săi, cu linii precise, defnitive portrete, prind contur de asemenea profesorul de filozofie Giurgea, avocatul Licu, ale cărui cursuri de italiană le urmau doar cîțiva dintre elevi, directorul și profesorul de limba română Marcian, ardelean de origine, care „dădea o înaltă demnitate, pe care n-o mai întîlnisem la nimeni, catedrei²⁷, pe pașnicul profesor de germană Nicolescu, „tot un ardelean poate, avînd placiditatea, aproape mecanică, de mișcări și gesturi a lui Marcian“, pe Ioan Georgian, „spirit revoluționar, om cu neobișnuite scînteieri, dar și cu o ereditate...“, cel care preda Istoria Orientului și care-l va determina pe Iorga să-l prețuiască în mod deosebit. Cum de o apreciere statornică avea să se bucure profesorul Nicolae Răutu, cu disponibilități date de „lărgi-

18 Ibidem

19 Ibidem, p. 68

20 Ibidem

21 Ibidem, p. 63

22 Ibidem

23 Ibidem, p. 68

24 Ibidem, p. 69

25 Ibidem

26 Ibidem, p. 70

27 Ibidem, p. 87

mea de orizont a unor studii universitare făcute la Iași, pînă la capăt“, de o „nesfîrșită bunătate de inimă“ și căruia Iorga avea totodată să-i adauge o vie recunoștință. „E cel dintîi om mai în vîrstă care mi-a arătat înțelegere și iubire. Mai tîrziu, cînd acea nedreptate m-a depărtat de orașul nașterii mele, el mi-a păstrat, în ciuda majorității colegilor săi, care, mă sacrificaseră așa de ușor, acest sentiment și, în casa lui Argenti, acum dispărut, unde trăia cu prietenul său, eram primit într-o intimitate care mă onora și mă îndemna“²⁹.

Aici, la Botoșani, a venit într-o zi și acel strigăt de bucurie al mamei „S-a luat Plevna!“³⁰, pe doi din cei care au luat-o, un ofițer și un soldat, „cu un așa de mărinimos sacrificiu al tinereții lor“ ni-i evocă Iorga, el care le-a căutat tovarășia, le-a fost în preajmă, a vrut să-i asculte „În cerdacul de fier al caselor lui Vasile Pîrgaru stă într-un jet, cu cîrjile pe care le va purta apoi suptioară cu anii (...), cu imenși ochi calzi, căpitănuțul rănit Dimitrescu; ...Zile întregi, nemișcat, ofițerul privește în zare unde-i mijesc poate încă scenele de sînge de unde a venit. Mai tîrziu, cînd din greu își poate mișca din loc piciorul străbătut de glonț, el povestește ziua de zbucium sălbatec, lovitura pe care a simțit-o numai ca o iubire surdă, ceasurile de tortură așteptare însetată în valea sămănată de morți“³⁰; „Servitoarea noastră, bălaia Lisaveta, are și ea lîngă dînsa un luptător al războiului care abia s-a isprăvit. Uneori uriașul țaran e în odaia învățăturii noastre și ne povestește, simplu, ca și cum n-ar fi vorba de dînsul și de o clipă ca aceea, de asalturile de la Grivița, de obrazul rătezat de schijă, de noroiul moale cu care ai noștri își acoperea din goană rănile și tot nu mureau“³¹. Nu fără temei, nota Nicolae Iorga: „Acești doi profesori cu carnea sfîrtecăată fac mai multă geografie și spun mai multă istorie decît toți dascălii de la școală împreună“³².

Mai tîrziu, în „Oameni cari au fost“, Nicolae Iorga va stăruia și asupra altor chipuri botoșănene. Între ele, M. Eminescu, dr. Isak, Ștefan Luchian, Eugen Cocută, Alexandru Callimachi, I. G. Miclescu, Gheorghe Văsescu, Corneliu Botez, Vasile Bogrea, N. Leon.

Fiu al acestor locuri, marele istoric Nicolae Iorga le-a dedicat bogate file de istorie, admirabile descrieri, le-a portretizat oamenii de seamă, le-a inclus într-o gîndire și operă atotcuprinzătoare, prilej, la rîndu-ne, în a-l omagia continuu, generație de generație.

28 Ibidem, p. 89

29 Ibidem, p. 51-52

30 Ibidem

31 Ibidem, p. 52

32 Ibidem